

ÉPP EGY TÁRSADALOMTUDÓS MONDJA MEG, MIT KEZDJEN A TÖMEGGEL A RENDŐRSÉG?

Több felől hallani a kérdést, hogy miért egy alapvető jogokkal és rendészettudományi kérdésekkel foglalkozó jogász mondja meg, hogy a rendőrségnek a társadalomtudósok kutatásai alapján kellene intézkednie. Úgy vélem, hogy maga a kérdésfelvetés is arra utal, hogy sem az alapjogi kultúra, sem pedig a kortárs megoldások befogadására nincs általános, és átütő igény.

Ezzel szemben meggyőződésem, hogy csaknem lehetetlen túlbecsülni annak jelentőségét, hogy minden egyes rendőr alapvető érdeke a megfelelő jogismeret akkor, amikor minden egyes rendőr a hatásköre gyakorlása – különösen, ha erre az Rtv.-ben megjelölt kényszerintézkedések alkalmazásával kerül sor – miatt felelősségre vonható. Már hallom az újabb kritikát, hogy persze nem lehet minden őrmester jogtudós, emellett pedig az intézkedő rendőrnek pillanatai vannak a döntés meghozatalára, a kritikusainak pedig órái, vagy akár évei is lehetnek.

Valóban nem egyszerű az egyébként az Emberi Jogok Európai Egyezményének 11. cikkéhez kapcsolódó strasbourgi esetjog, az alkotmánybíróági és ombudsmani gyakorlat megismerése, és alkalmazása. Meg kell azonban jegyezni, hogy – legalábbis az ombudsmani gyakorlat ezt támasztja alá – nem ritka, hogy az intézkedésből jogismereti hiányosságokra lehet következtetni. Nem mentség, hogy ez máshol sincs másként: Angliában hasonló eredményekre jutottak. Úgy vélem, hogy egyfelől foglalkozni kellene a közrendvédelemre (vagy akár az egyszerű rendőri intézkedésekre) vonatkozó jogszabályokkal, és megfelelő gyakorlati útmutatást és támogatást kell adni a parancsnokoknak és a tiszti állománynak. Ennek során elengedhetetlen, hogy – például az emberi jogok érvényesülését is elősegítő – megfelelő döntéshozatali sémákkal segítsék a közrendvédelmi szakembereket. Mindazon esetekben, amikor nem megfelelően, vagyis nem az alapvető jogokra figyelemmel kerül sor az intézkedésre, az intézkedés jogszerűségének kérdése is felvethető. Másképp megközelítve a rendőrségnek az Alkotmányból, Alaptörvényből, de még az Rtv.-ből is fakadóan alapjogvédelmi feladata is van. Egyszerűbben fogalmazva: az a körülmény, hogy valamilyen intézkedés megtételére a rendőrségnek hatásköre van, nem jelenti sem azt, hogy az adott intézkedést alkalmazni kell, de azt sem, hogy az adott intézkedés szükségképpen jogszerű is egyúttal.

Mindezek alapján minden egyes rendőrnek alapvető érdeke fűződik ahhoz, hogy intézkedése során az alapvető jogok érvényesülését is szem előtt tartsa. A felvetésre leegyszerűsítő válasz lenne, hogy nincs alapjogi probléma a rendőrségi tömegkezelés során, gyakorlatilag megszűntek a rendőrséget érő korábbi kritikák. Célszerű ezért az elmúlt másfél év gyakorlatát áttekinteni, és abból – amennyiben ez lehetséges – a tanulságokat levonni.

Jellemzően jóval csendesebbek lettek 2010 óta a közterületi rendezvények. Amellett, hogy az egyes rendezvények résztvevőinek létszáma a korábbi évekhez képest jelentősen csökkent, azokat jellemzően sokkal kisebb „felhajtás” kísérte: az egyes

rendezvények – ideértve az állami és önkormányzati rendezvényeket is – környezetét a rendőrség nem zárta körbe kordonokkal, a város nem tűnt ostromlott területnek, ugyanis – néhány esetet kivéve – a sok száz védőfelszerelésbe öltözött rendőr eltűnt az utcákról, és a tüntetések állandóvá vált díszletei, a vízágyúk sem jelentek meg. Természetesen egyes demonstrációk miatt sor került kisebb-nagyobb (de a 2011-es LMBT⁵⁷-menetet leszámítva jellemzően a korábbiakhoz képest sokkal kisebb) területlezárássokra, azonban a tüntetések az év nagy részében különösebb visszhangot sem váltottak ki.

Összességében az is elmondható, hogy a tömegrendezvények kezelése meglehetősen Janus-arcú volt. Hol hatalmas erővel és mindenrendelkezésre álló technikával, hol pedig alig látható jelenléttel biztosította a rendőrség azokat. Mindezt időrendben néhány példán szeretném bemutatni.

2010. július 4-én a Magyar Nemzeti Gárda Mozgalom mintegy hatszáz tagja tartott avatóünnepséget, egyúttal pedig megemlékezett az egy évvel korábbi, nemzeti radikális körökben „Bajtársiasság napja”-ként ismertté vált, a feloszlott Magyar Gárda, valamint Budaházy György és társai melletti szimpátiatüntetésre, amelyet a rendőrség – a Fővárosi Bíróság későbbi döntése szerint jogellenesen – oszlatott fel, és ahonnan több mint kétszáz személyt (köztük Vona Gábort, az akkor még parlamenten kívüli párt elnökét is) állítottak elő.⁵⁸

A szervező, a JOBBIK jogsegélyszolgálatának vezetője nyilatkozatai szerint az Erzsébet téri rendezvénnyel kapcsolatos egyeztető tárgyalások a rendőrséggel korábban rendben lezajlottak. A résztvevőket kifejezetten arra kérték, hogy a gyülekezésre vonatkozó jogszabályokat tartsák be, és ne vigyenek a rendezvényre semmilyen olyan eszközt, amely birtoklása fegyveres vagy felfegyverkezett megjelenésnek minősülne.⁵⁹ Külön kérték a résztvevőket, hogy kövessék a rendezők utasításait és ne akadályozzák a helyi vendéglátóhelyek működését. Közleményükben, és a helyszínen a rendőrséggel folytatott kommunikáció során többször is úgy nyilatkoztak, hogy „a rendbontókat és provokátorokat átadják a rendőrségnek.”

Pörzse Sándor országgyűlési képviselő tájékoztatása szerint a rendőrség hetvennégy embert állított elő, akiknél gáz-riasztófegyverek, fegyverutánzatok és rohamsisakok voltak. A hozzáférhető videofelvételek szerint a rendőrség folyamatosan kiemelte a terepszínű nadrágot és Magyar Nemzeti Gárda feliratú pólót viselő tömegből azokat, akik üvegekkel dobálóztak és a rendőröket gyalázó szavakat kiabáltak.

A tüntetésen a JOBBIK több országgyűlési képviselője is felszólalt. A képviselők felszólalásukban, esetenként pedig a tér szélein tartózkodó rendőrökhöz odamenve a rendőri intézkedéseinek jogszerűségét vonták kétségbe. A sajtóhírek szerint a rendezvény kezdete előtt rendőrök vonultak át a tömegen, lökdösődés kezdődött és néhány embert lefűjtak könnygázzal.

A megemlékezés résztvevői a Magyar Nemzeti Gárda tagjaiként fogadalmat tettek, az eskü szövegét a Szent Korona másolata előtt Vona Gábor, a Jobbik elnöke és parlamenti frakcióvezetője, az egy évvel korábban betiltott Magyar Gárda életre hívója mondta elő.⁶⁰

⁵⁷ Leszbikus, Meleg, Biszexuális és Transznemű

⁵⁸ Az előzményről részletesen ld.: az AJB 4721/2009. számú ügyben készült ombudsmani jelentést

⁵⁹ Bővebben: Hajas Barnabás: „Eszközhasználó” gyülekezők. In: Takács Péter (szerk.): Ratio legis – Ratio iuris : Ünnepi tanulmányok Tamás András tiszteletére 70. születésnapja alkalmából : Liber Amicorum. Studia A. Tamás Septuagenario Dedicata

⁶⁰ Jelen tanulmány kereteit meghaladja a Magyar Gárda, az Új Magyar Gárda, valamint a Magyar nemzeti Gárda közötti különbségek és hasonlóságok tárgyalását. (Novák Előd országgyűlési képviselő az indexvideónak adott interjúja szerint „Talán csak annyiban különbözik, hogy egy új szervezet, eszmeiségében, céljában, nem hiszem,

A fokozott rendőri jelenlétet indokolhatta az is, hogy az Erzsébet tértől nem messze tartották az egyhetes LMBT-fesztivál nyitórendezvényét. A fesztivál záró rendezvénye pedig már hagyományosan az LMBT-menet (Budapestpride) volt. A menet a Hősök teréről az Oktogonig, majd vissza a Hősök terére vonult. A menetet nem érte olyan támadás mint pl. 2008-ban, és a rendőrség sem zárta le a belvárost olyan nagy területen, mint 2009-ben. Volt néhány – tettelegesséig nem fajult, a korábbiakkal össze sem hasonlítható súlyú – atrocitás is. Így a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom néhány tagja a menetet megpróbálta feltartóztatni, őket a rendőrség az útból eltávolította, vagy az Oktogonnál és a Hősök terénél felállított kordonoknál egy kisebb csoportosulás hangosan szidalmazta a menet résztvevőit.

Mindkét rendezvény biztosítása a korábbi gyakorlatot idézte: Budapest rendőrfőkapitánya fokozott közbiztonsági ellenőrzést rendelt el, a rendezvényen a rendőrök teljes védőfelszerelésben intézkedtek, az LMBT menet esetében több helyütt ún. taposórácsos kordonokat állítottak fel, és jelentős látható erőt vonultattak fel.

Az október 22-23-i megemlékezések szembetűnő sajátossága volt, hogy a Kossuth téren kizárólag a zászlófelvonás alatt, és meglehetősen kis területen (a nemzeti Lovas Díszegység felvonulási területén) kerültek kisméretű kordonok felállításra, a helyszínen alig volt látható rendőri jelenlét, egy rendőrnőkből álló egység nemzeti színű papírzászlót osztogatott. Ugyancsak sokkal alacsonyabb rendőri jelenlét kísérte a JOBBIK megemlékezését: a rendezvényt nem kordonozták körbe, a biztosításban részt vevő rendőrök nem viseltek védőfelszerelést stb. Hasonló volt a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom a Kozma utcában (a Budapesti Fegyház és Börtön előtt) tartott éhségsztrájkjának rendőri biztosítása is.

A „tüntetési piacon” előbb a tél hozott némi fellendülést, amikor előbb az Alkotmánybíróság jogkörének korlátozása ellen Gyurcsány Ferenc volt miniszterelnök a Vértanúk terén – ismeretlen okból a korábban mindennap megtartott, éppen a lemondását követelő tüntetés szimbolikussá vált helyszínén –, majd az LMP az Alkotmánybíróság előtt tartott tüntetést, később a JOBBIK, majd erre válaszul antifasiszta szervezetek tüntettek a Károlyi-szobornál, végül a Kossuth téren civilek a sajtószabadságért szervezetek demonstrációt.⁶¹ A rendőrség tömegkezelési gyakorlata ezeken a rendezvényeken az ősszel megismerthez hasonlított: a korábbi évekhez képest kevesebb rendőr, védőfelszerelés nélkül látta el feladatát, a területlezáráshoz kordont nem alkalmaztak, a rendezvények helyszínén lovas- és kutyás egységek sem voltak. Kiemelendő, hogy a rendezvények létszáma a korábbi időszak nagyobb ellenzéki, illetve kormányellenes tüntetéseitől elmaradt, ugyanakkor továbbra is jellemző volt, hogy az adott rendezvény létszámadatai igen nagy (esetenként több mint kétszeres) szórást mutattak a különböző híradásokban.

Kiemelendő, hogy 2010-ben csak a JOBBIK július 4-i rendezvényéről, illetve ahhoz kapcsolódóan került sor tömeges előállításokra, más rendezvényen személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedést a rendőrség nem alkalmazott. (Gyurcsány Ferenc tüntetéséről a tömegből ki kellett emelni ugyan néhány nemzeti radikális tüntetőt, mert bekiabálásukkal a rendezvényt megzavarták, és ezt a körülöttük állók meglehetősen nehezményezték, és testi épségük biztosítása érdekében a rendőrök a rendezvényen kívülre kísérték őket.)

hogy különbözik, üldözöttségében sem különbözik, és társadalmi megbecsültségében sem. Az egyenruhájában, külsőségeiben igen, nincs is még igazán egységes egyenruha [...]” Ld.:

http://index.hu/video/2010/07/05/vona_melegeket_akatrak_a_gardistakra_uszítani/ [2011.02.01.]

⁶¹ Az MSZP hasonló témájú rendezvénye a SYMA csarnokban volt, az mint ilyen nem tekinthető tüntetésnek.

A 2011-es tüntetések között több, akár többtízezres létszámút láhattunk, melyeket a rendőrség ugyancsak a korábbi évek gyakorlatához képest kevésbé látványosan biztosította. Az egyetlen, a korábbi évek gyakorlatát idéző rendezvény a már említett 2011-es LMBT menet volt.

Természetesen viszonylag ritkán lehet vezető hírként találkozni azzal, hogy egyik vagy másik tüntetés nem vált erőszakossá, nem került sor tömegoszlatásra. Általában az tűnik csak fel, ha rendbontás történt. Ugyanakkor, ha nem békés a rendezvény lefolyása – Nyugat-Európában legalábbis –, pillanatok alatt tönkre mehetnek egyébként reményteli rendőri karrieriek. A tömegkezelést, illetve ennek során a közrend fenntartását ezért sokan eleve „no-win” helyzetnek tartják. Amint arra hazai példát is láttunk, egy erőszakossá váló rendezvény (és annak kezelése) könnyen megronthatja a lakosság és a rendőrség a kapcsolatát, ugyanakkor a hatékony közrendvédelmi stratégiák ezt a kapcsolatot jelentősen jobbra tehetik, és az érintett tömegeken túl is kifejthetik kedvező hatásukat.⁶²

A tavaszi, kora nyári demonstrációkon annak ellenére, hogy a résztvevők száma jelentősen magasabb volt a 2010-ben megszokotthoz képest, továbbá, hogy például a rendészeti dolgozók tüntetése korábban nem tapasztalt kihívásokat, ismeretlen kockázatokat és merőben újszerű tüntetői magatartásformákat hozott, a rendőrség továbbra is kerülte a bevetési védőfelszerelés tömeges és bárki által jól látható alkalmazását, és ahol lehetett nem, vagy legfeljebb kötélkordonokkal zárt le területet. Így alig egy tucat, védőfelszerelést nem viselő rendőr állt több ezer tüntetővel szemben a Belügyminisztérium előtt.

Teljesen más módszerekkel, ha tetszik, a régi módon biztosította a rendőrség a 2011. évi LMBT-menetet: a belváros jelentős részét lezárta, és tömegesen (a tüntetők és ellentüntetők együttes létszámát is messze meghaladó számban) lepték el az utcákat a testpáncélt és sisakot viselő rendőrök.

A közterületi rendezvényekkel kapcsolatos rendőrségi intézkedések össze sem hasonlíthatók az elmúlt évek – különösen 2006 ősze és 2009. április 14-e, Bajnai Gordon miniszterelnökké választása közötti – tömegkezelési gyakorlatával. (A tömegkezelés egyébként messze nem egyenlő a tömegoszlatással, hanem annál sokkal komplexebb feladat, amely a békés jelleg fenntartása érdekében a tömeg mozgását és ideális esetben a viselkedésének befolyásolását is magában foglalná.)

Az elmúlt években a rendőrség kifejezetten nagy rendőri erővel, minden esetben kordonok között, bevetési öltözetben, testpáncélban, protektorokkal, sisakkal, pajzzsal felszerelt rendőrökkel, vízágyúkkal készült csaknem valamennyi kormányellenes tüntetésre, amelyek nem ritkán tömeges előállításokba, tömegoszlatásba, vagy éppen a rendőrséggel való összecsapásokba torkolltak, melynek során a rendőrség csaknem valamennyi kényszerítő eszközét felvonultatta, 2010-ben és 2011-ben azonban – néhány rendezvény kivételével – mindezen eszközét nélkülözte.

Korábban a rendőrség ún. magas profilú tömegkezelést (high profile crowd policing) folytatott. A magas profilú tömegkezelés sajátossága, hogy az adott feladat biztosítását áthatja a „több jobb” szemlélet, és a rendőrség tevékenysége során létszámbeli és technikai fölényt mutat a tömeggel szemben. Ez a hagyományos, több száz éves, és sok szempontból mára elavult gyalogsági harcjeljárások örökeként írható le, amikor is első sorban élőerővel, a létszámfölényt kihasználva, és az azt segítő technikával kell a „csatában” a „győzelmet” kiharcolni. Az „ütközetben” világosan látható arcvonala –

⁶² Hasonlóan ld.: Stephen Reicher, Clifford Stott, Patrick Cronin, Otto Adang, (2004) „An integrated approach to crowd psychology and public order policing”, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. Vol. 27 Iss: 4. 558 – 572. o.

(oszlató) sorfal – mozog, esetleg kézitusára (testi kényszer, bot alkalmazása) is sor kerül, mindeközben pedig foglyokat is ejtenek (vagyis előállításokat foganatosítanak).

Az ilyen helyzetekre jellemző, hogy a közrendvédelmi szerv felvonultatja a technikai eszközeinek garmadáját, vízágyút, járműveket, különféle kordonokat, a rendezvény közvetlen helyszínén is jelentős létszámban, speciális – ütés-, szúrás-, és egyes külföldi rendőri erőknél tűzálló – védőfelszerelésben, ún. hosszúbottal, pajzzsal, lovas- és kutyás rendőrökkel. Leegyszerűsítve azt is mondhatnánk, hogy ez a tömegkezelés hagyományos, ha tetszik klasszikus útja: a tüntetők a rendőri erők látványától vagy jobb belátásra térnek, vagy pedig a rendőrség rendelkezésre álló eszközök alkalmazásával – elvileg a fokozatosság követelményének figyelembevételével – a tömeget feloszlatja. (A könnyebb érthetőség kedvéért: a tömeg tagjait vagy szétkergeti, vagy előállítja, esetleg ezek tetszőleges kombinációját alkalmazza). Mindebből kitűnik, hogy a magas profilú tömegkezelés jellemzően egyirányú kommunikációra épül (ti. a biztosítás parancsnoka adott esetben a tömeget is felszólítja), és reaktív, mert a tömeg viselkedéséhez igazodik, azt követi, illetve arra reagál. Máshonnan megközelítve erőt mutat és erővel oldja meg a feladatot. Előfordul azonban, hogy ha nem sikerül a fölényt megszereznie, a feladat megoldása sem lesz sikeres.

Meglehet, hogy kellően hatékony ez az út, ha Gustave Le Bon követőjeként azt gondoljuk, hogy az emberek a tömegen belül névtelenné válnak és elveszítik az egyéni identitásukat. Ennek pedig az a következménye, hogy elfelejtik azokat az értékeket és normákat, melyeket általában követnek, elveszítik a gondolkodás, és döntés képességét, irracionálissá, primitívvé és agresszívvé válnak. Vagyis ha az adott személy a felvetést rendes körülmények között mérlegelné és elutasítaná, a tömeg tagjaként már nem képes annak ellenállni. A tömeg így a szó szoros értelmében esztelen, amelyben az érzelmek futótűzként terjednek. És bár néha tömeg tagjai is hősiessé, még gyakrabban, mint a primitív lények, barbárok és pusztítók.

Jól jellemzi a hagyományos tömegkezelési módszerek és eljárások kialakítása idején uralkodó álláspontot Martin azon álláspontja, miszerint „minden tömeg potenciálisan – ha ténylegesen nem is – gyilkos”.⁶³ Azaz, még akkor is, ha a tömeg békésnek tűnik, bármikor erőszakossá válhat. A gyakorlatban ez pedig azt jelenti, hogy a tömeg tagjait mindig fenntartásokkal kell tekinteni, és bizonyosan nem lehet a közrend fenntartásában partnernek tekinteni.⁶⁴ Le Bon nézeteit már Martin idejében is kellő kritikával illették, így Allport szerint a tömeg nem azért erőszakos, mert a békés egyének kivetkőznek magukból (leegyszerűsítve ezeket akár „örült csöcselék elméleteknek” is nevezhetjük), hanem, mert erőszakos személyekből áll, akik valódi természete a tömegben jelenik meg (leegyszerűsítve „huligán-elmélet”). A XX. század első felében uralkodó mindkét nézet egyetért viszont abban, hogy a tömeg eredendően esztelen, céltalan, agresszív és mindezek alapján a kollektív konfliktus a tömegben gyökeredzik.

A tömegről kialakított ilyen kép mintegy százhusz éves gyökerekre⁶⁵ és legalább nyolcvan éves múltra tekint vissza, és nélkülözi azokat a tudományos eredményeket, amelyek ezt legalábbis differenciálnák.

⁶³ Martin, Everett D.: *The Behaviour of Crowds*, London: Ernest Benn. 1920, 105.

⁶⁴ Reicher, Stephen – Stott, Clifford, Drury, John – Adang, Otto – Cronin Patrick – Livingstone, Patrick: *Knowledge-Based Public Order Policing: Principles and Practice. Policing*, Volume 1, Number 4. 405. o.

⁶⁵ Bővebben Le Bon, Gustav 1895-ben megjelent, és talán az egyik leggyakrabban idézett műve: *Psychologie des foules* (Magyarul „A tömegek lélektana” címmel 1913-ban a Franklin Társulatnál jelent meg először)

A hetvenes-nyolcvanas évek óta a társadalmi identitás-kutatás hagyományosan elutasítja azt az elméletet, hogy az emberek csak egy személyes identitása lehet. Ezzel szemben azt állítja, az identitást egy olyan rendszernek kell tekinteni, amelynek különböző elemei határozzák meg az adott személy viselkedését a különböző helyzetekben. Természetesen a személyes identitás is meghatározó annyiban, hogy mi tesz minket egyedivé, másoktól különbözővé. Máskor azonban úgy gondolunk magunkra, mint egy csoport tagjára (magyar vagyok, köztisztviselő vagyok, katolikus vagyok, környezetvédő vagyok, Videoton szurkoló vagyok, vagy bármi más), és hogy ez a tulajdonság teszi a csoportot egyedivé, más csoportoktól különbözővé. Ez pedig a szociális identitásunk. Pszichológiailag a személyes identitásról a szociális identitásra váltás az, ami lehetővé teszi a csoportként viselkedést.⁶⁶

Világos, hogy egy katolikus tömeg értékei és normái nagyon eltérőek lesznek a futballszurkolók tömegének, a környezetvédők tömegének, vagy más tömegnek az értékeitől és normáitól. Mi több, ugyanaz a személy tagja lehet a különböző csoportoknak – katolikus Videoton szurkoló és környezetvédő egyszerre –, ezért saját viselkedése attól függően fog változni, hogy melyik csoporttagsága a leginkább releváns az adott kontextusban.

Ebből következően pedig a csoporton belüli és csoporton kívüli interakciók, és általában a tömeg viselkedése korábbiakhoz képest teljesen más eredményre vezet, máshonnan nézve pedig teljesen más fellépést kíván.⁶⁷

Nos, a magas profilú (ha tetszik, hagyományos) tömegkezelésnek számtalan buktatója lehet. A „talpig páncélba” öltözött rendőrök megjelenése egyesekben – különösen akik csak a rendezvény helyszínétől távolabb, arról mit sem sejtve találkoznak velük – félelmet kelthet, mozgásuk, kommunikációjuk nehézkes. Gyakori – és banális – konfliktusforrás, hogy a sisakot és plexirostélyt viselő rendőr védőfelszerelése miatt nem jól hallja a hozzá szólókat, akik a rendőr állvédője és rostélya miatt viszont nem értik azt, amit a rendőr mondana. Mindkét eset szükségképpen folyománya, hogy a felek kiabálni fognak egymással, amely nehezen kezelhető, időnként erőszakossá váló helyzeteket eredményezhet.

Emellett külföldi kutatások támasztják alá, hogy a tömeg gyakran épp a rendőrökkel való találkozás nyomán válik erőszakossá.⁶⁸ 2009-ben magunk is tapasztaltuk, hogy a tömeg mögül, a tömegen keresztül haladó rendőri erők megjelenése korbácsolta fel az indulatokat, azt a tüntetők nyilvánvaló provokációként élték meg.⁶⁹ Erre a jelenségre pedig nem lehet az a megalapozott válasz, hogy a jogszerűen intézkedő rendőrök megjelenése nyomán a tömeg nem válhat agresszívvé, mert egyfelől legalábbis felületes kezelése a problémának, másfelől pedig a tapasztalat egész Európában mást mutat.

A magas profilú tömegkezelésnek további hátránya, hogy nem csak azt üzeni, hogy a rendőrség kész a rendelkezésre álló eszközeivel a közrendet fenntartani, hanem azt, hogy harcra, mi több, megütöközni is kész.

⁶⁶ Turner, John. C.: Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group. In Tajfel, Henry. (ed.): *Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge: Cambridge University Press. 15-40. o.)

⁶⁷ Hasonlóan Reicher et. al. im. 405-406. o.

⁶⁸ Ld. Adang, Otto: Initiation and escalation of collective violence: a comparative observational study of protest and football events. In: Madensen, Tamara D – Knutsson, Johannes. (eds): *Preventing Crowd Violence*, Criminal Justice Press, Monsey, NY 2010.

⁶⁹ Pl. az AJB 6021/2009. számú ügyben.

Végül, de nem utolsósorban a hagyományos tömegkezelési megoldások önmagukban egyre kevésbé tekinthetők működőképesnek: míg 50-100 évvel ezelőtt valóban ezek taktikai eljárások voltak a közrend és közbékesség fenntartásának leghatékonyabb módszerei, addig manapság ebben a szellemben nem lehet felkészülni az internetes és mobilkommunikációs eszközökkel szervezett rendezvényekre. Amikor a hagyományos tömegkezelés módszertana kialakult, az egyes tüntetések összetétele homogénebb volt, jó előre lehetett tudni, hogy mennyien vesznek majd részt a rendezvényen (gyakran azt is, hogy kik), amelyre talán soha sem utaztak több száz, vagy akár több ezer kilométert a résztvevők. Ezzel szemben ma a nagyobb tüntetések szociális hálózatokon szerveződnek (pl. 2010 szeptemberében Svédországban a parlamentbe jutott radikális párt ellen egy tizenéves lány a Facebookon szervezett több tízezres tüntetéseket), a résztvevők más-más társadalmi rétegekből származhatnak, a tömeg így nem nevezhető homogénnek, ráadásul ismert több olyan – informális és internacionális – csoport, amelyek tagjai Athéntól Koppenhágáig, Stockholmtól Lisszabonig, Londontól Barcelonáig minden jelentősebb tüntetésen megjelennek, és kimagasló szerepük van a rendezvény békés jellegének elvesztésében.

A hazai és külföldi tapasztalatok egyaránt rávilágítottak, hogy a hagyományos, magas profilú tömegkezelés nem kellően hatékony, emellett meglehetősen drága.

Az elmúlt évben alacsony profilú tömegkezelés vált a rendőrség gyakorlatává. Több külföldi rendőrség gyakorlatából ismert megoldás szerint a hagyományos eszközök helyett a helyszínen a rendőrök nem védőfelszerelésben (riot gear) vannak, nem törekszenek az erőmutatásra (erőfitogtatásra?). Ennyiben tehát a hazai gyakorlat követi a nemzetközi trendeket. Mindazonáltal úgy vélem, hogy az angol, holland, német és svéd rendőrségek alacsony profilú tömegkezelése és a magyar gyakorlat között mindössze a külsőségekben van hasonlóság. Egyszerűbben fogalmazva nem a koncepciók valamelyikének adaptálására, hanem egyes – bár kétséget kizáróan szembetűnő – elemeinek átvételére került sor, mintha a stratégia fő eleme lenne, hogy kordon, vízágyú és védőfelszerelésbe öltözött rendőrök ne legyenek az utcán.

Ez több szempontból emlékeztethet a nyugat-európai rendőrségek paradigmaváltására, ahol mindenütt egy-egy nagyobb (a tüntetők és a rendőrök között egyaránt súlyos sérülésekkel, esetleg halálessel járó) összecsapásokba torkolló tömegrendezvény után vált világossá, hogy a hagyományos, magas profilú tömegkezelésnek leáldozott.

Nem mellékes különbség viszont, hogy külföldön a rendőrségek a tömegkezelés középpontjába a nem hagyományos eszközöket állítják, stratégiájuk és taktikájuk kialakítása során a legfrissebb társadalomtudományi kutatások eredményeire támaszkodnak, melyek alapján a tudásalapú tömegkezelés legfontosabb elemei az oktatás, a facilitáció,⁷⁰ a kommunikáció, és a differenciálás.

Elengedhetetlen, hogy azok a rendőrök, akik tömegrendezvényeket biztosítanak, megismerjék az egyes – különböző társadalmi identitású – csoportokat, és megértsék azok értékeit, céljait, belső normáit, más csoportokhoz való viszonyukat, lehetséges interakcióikat, számukra szimbolikus jelentőségű helyeket, időpontokat, eseményeket, esetleg tárgyakat. Igaz ugyan, hogy a bűnügyi információk alapján – hazánkban is – egyre többet lehet tudni az egyes „főkolompokról”, arról, hogy részt vesznek-e az adott

⁷⁰ A facilitáció francia eredetű, a társadalomtudományban mára ebben a formában elfogadottá vált kifejezés, eredeti jelentése valaminek a megkönnyítése, (elő)segítése. Jelen esetben a rendőrségnek azt kell elősegítenie, hogy az adott rendezvény a legális célját elérhesse.

eseményen, és terveznek-e esetleg valamit. Nem világos azonban, hogy miként tudnak ezek a személyek gyűjtő hatást gyakorolni a tömegre. Elengedhetetlen társadalmi identitások megértése az adott tömegen belül, meg kell tudni, hogy melyek a csoport céljai, miként kívánja ezeket elérni, milyen rendőri intézkedések azok, amelyek ellenszenvet, esetleg erőszakot váltanak ki belőle. Ezért például a Metropolitan Police felderítés során legalább akkora hangsúlyt fektet a csoport-identitások feltérképezésére, mint a hangadók előzetes azonosítására.

Komoly kétségeim vannak, hogy a rendőrség tömegkezeléssel foglalkozó tagjai, illetve az ilyen egységek vezetői mennyire ismerik az egyes csoportokat, különösen pedig azok rendőrséghez és más csoportokhoz való viszonyát. 2010-ben ugyanis megjelentek az utcán korábban ismeretlen baloldali csoportok, illetve konfliktust kereső vagy azt nyíltan felvállaló személyek. (Így a Nemzeti Együttműködés Nyilatkozatát süteménnyel és kaszinótojással összekendő Dániel Péter ügyvéd a JOBBIK Károlyi-szoborhoz szervezett rendezvényén is megjelent. Ugyancsak ismeretlen, ezért nehezen értelmezhető az interneten a sajtószabadságért szervezett tüntetés összetétele a rendőrség számára. A 2011. évi LMBT menetben résztvevő, konfliktuskerülőnek nem nevezhető külföldi antifasiszta-csoportok zászlaját a felvonulás végére azonosították csak, így az is bizonyos, hogy a csoport részvételére vonatkozó előzetes információval sem rendelkeztek.)

A tömeggel szemben általában, de különösen olyan esetekben, amikor valamilyen konfrontáció figyelhető meg, a rendőrségi fellépés abból az előkérdésből indul ki, hogy miként állítható meg a tömeg abban, hogy azt tegye, amit tenni akar. Meglehet – és a tapasztalatok ezt mutatják –, hogy hatékonyabb, ha a tömeget a cél elérésében nem megakadályozni, hanem facilitálni törekszik a rendőrség. A facilitációnak pedig a rendezvény minden szakaszában át kell hatnia a rendőrség munkáját. Így egy tüntetés előkészítése során azonosítani tudja a tömeg tagjainak a legitim célját, egyúttal pedig átgondolható, hogyan lehet a legjobban megszervezni a biztosítást annak érdekében, hogy azok teljesülhessenek. Az egyik leglátványosabb példával a svéd rendőrség szolgált: 2010 őszén egy tinédzser a Facebookon hirdette meg a parlamentbe jutott radikálisokkal szembeni tüntetését. A svéd rendőrség munkatársai felkeresték, segítettek neki bejelentésének elkészítésében, majd ezt követően minden lehetséges módon segítettek, hogy sikeresen megszervezze a rendezvényt. Ha pedig a szervezők valamely kérésének mégsem lehet eleget tenni, nem elegendő egyszerűen azt elutasítani, hanem a negatív válasz helyett pozitív és kreatív hozzáállással segíteni kell célok megvalósulását. Amennyiben viszont a rendezvény erőszakossá válása vagy ennek veszélye arra kényszeríti a rendőrséget, hogy korlátozza az a tömeget, különösen fontos, hogy egyértelműen jelezzék, miért volt szükség ezekre, és melyek lehetnek az alternatív eszközök, amelyek révén legitim célok mégis teljesülhessenek.

Amikor elérhető közelségbe kerül a rendezvény békés jellegének elvesztése, jön el az a pont, amely egyértelműen jelzi, hogy a rendőrség támogatja ugyan a rendezvény szervezőjét legitim céljának elérésében, azonban az erőszak éppen ezt veszélyezteti, így világossá tehető az eskaláció és deeskaláció közötti különbség. Ennek előfeltétele azonban, hogy a rendőrség ne pusztán facilitáljon, hanem hogy ezt a törekvését az adott tömeg is lássa.

Első pillantásra úgy tűnik, hogy 2010-ben talán ezzel a szemponttal volt a legkevesebb gond. A rendőrség általában előzetes egyeztetéseket követően biztosította a rendezvényt, elősegítve, hogy azok elérhessék legitim céljukat. A JOBBIK július 4-i rendezvényén, és az LMBT-meneten, vagyis azon a két rendezvényen, amely során

jelentősége lett volna a facilitátori tevékenységnek, azonban ilyen értelemben bizonyosan nem beszélhetünk sikerről. Az is kérdés, hogy – és ebben a sajtóhírek szerint feloldhatatlan ellentét van a rendőrség és a szervezők előadása között – a rendőrség egyáltalán az egyeztetés során tett nyilatkozatait teljesítette-e.

A tömegkezelés egyik paradoxonja, hogy a konfliktusos helyzetekben – még ha az adott csoport kevésbé is bízik a rendőrség által elmondottakban – egyre fontosabbá válik a tömeggel való kommunikáció. Ennek során pedig nem pusztán az fontos, hogy a rendőrség „mit”, hanem hogy „hogyan” kommunikál.

A „hogyan” kérdésének két összetevője van. Az egyik, hogy a rendőrség kivel kommunikál. Az a legjobb, ha az adott személyben megbíznak és elismerik az egyes csoportok a tömegben, sőt lehetőleg „közülük való”. Előfordulhat, hogy lehetetlen megtalálni azokat a személyeket, akiket mindenki elfogad, de nagyon fontos, hogy nem lehetnek „önjelöltek” vagy a hatóságok által kijelölt kapcsolattartók. Helyettük az adott tömeg meghatározó csoportjait képviselőre van szükség. Nem újdonság a „közösségi közvetítők” bevonása a folyamatba, azonban korábban kizárólag az erőszak kitörésének megakadályozásának fázisában működtek csak közre. Indokolt azonban a sokkal aktívabb, az eseményeket megelőzően, az esemény alatt az erőszak kialakulásának megakadályozásában való együttműködés. Németországban és Svédországban a nagyobb rendezvények rendezői kifejezetten kiválasztanak ilyen személyeket arra, hogy a rendőrséggel egyeztessenek. (Svédországban egyesek „Dialog Demo” feliratú mellényt viselnek a „Dialog Polis”-ra utalva.)

A „hogyan” másik eleme alapvetően technológiai kérdés. Nem elégendő ugyanis az üzenetet az említett kapcsolattartókkal közölni, hanem annak ténylegesen el is kell jutnia a tömeg tagjaihoz. Mindez a rendezvény előkészítésének kezdetétől a rendezvényt követő időszakig, különös jelentőséggel bír. Itt kitüntetett szerepe lehet az internetnek (különösen a közösségi oldalaknak, mint a facebook és a twitter),⁷¹ de a rendezvény helyszínén különböző audiovizuális eszközöknek (kivetítők, hangosítás) is. Meg kell jegyezni, hogy különös súlya lehet a rendőrség non-verbális kommunikációjának is: miként biztosítja a helyszínt, milyen erőket vonultat fel stb. Ezek gyakran akaratlanul, de mindenképp gyorsabban jutnak el a tüntetőkhöz.

Számtalan kiváló, a gyakorlatban is kipróbált szervezeti megoldás létezik a rendőrség tömeggel való kommunikációjára. Így a svéd rendőrség „Dialog Polis” egységei, amelyek meglehetősen kreatív, döntően kommunikációs megoldásokkal próbálják a konfliktus kialakulását, illetve az abból kitörő erőszakot megelőzni. A svéd modell hasonlít ugyan a magyar rendbiztosi rendszerre, azonban attól eltérően a Dialog Polis nem utasít, és a biztosítás helyszíni parancsnokától sem fogad el utasítást. Fegyvert, rádiót a tömegben nem viselnek.

Figyelemmel arra, hogy az előadást követően igen intenzív érdeklődést tapasztaltam a svéd rendőrségi megoldás iránt, igyekszem annak sajátosságait röviden összefoglalni:

A Dialog Polis célja és rendeltetése, hogy elősegítse a szólásszabadság és a békés gyülekezéshez való jog érvényesülését, és ennek során csökkentse a tömeg és rendőrség közötti konfrontációt. A Dialog Polis tevékenységét öt alapvető funkcióval lehet jellemezni:

⁷¹ A londoni Metropolitan Police CO11 részlege nemcsak követi a tüntetők a twitteren folytatott kommunikációját, hanem annak aktív részese is, folyamatosan tájékoztatja a közösséget a rendőrség tömegkezelési tevékenységéről, intézkedéseiről.

1. *Tárgyalás:* a rendőrség és a tiltakozók közötti kompromisszumok és megállapodások létrejöttének elősegítésére irányul. A rendőrség érdeke, hogy a legjobb taktikai feltételeket érje el, és a tiltakozók érdeke, hogy a céljaik eléréséhez a lehető legjobb feltételeket éri el.
2. *Mediáció:* Megmagyarázzák a rendőrség szempontjait a tüntetőknek, és a tüntetők szempontjait a rendőrségnek azért, hogy közöttük létrejöhessen a kölcsönös megértés és ne sztereotípiák határozzák meg a másikhoz fűződő viszonyt.
3. *Kezdeményezés:* különböző megoldások kidolgozása annak érdekében, hogy elkerüljék, vagy legalábbis minimálisra csökkentsék a konfliktusok és összeütközések lehetőségét.
4. *Kommunikáció:* A tüntetők és a parancsnokok közötti kapcsolatként működnek, biztosítva közöttük az információcserét.
5. *Érzékelés:* Tájékoztatják a parancsnokokat arról, hogy miként hat a tüntetők hangulatára egyik, vagy másik rendőri intézkedés, és ez milyen hatással lehet a rendőri tevékenységre.

A Dialog Polis feladatát a rendezvény előtt, alatt és után látja el, és a tiltakozó csoportokkal való kapcsolat kialakítására törekszenek. Célja, hogy a rendőri erők parancsnokai és befolyásos tüntetők között a rendezvény alatt kommunikációs csatornákat (és lehetőleg tárgyalásokat) hozzanak létre.

Kezdetben a tüntetők és a rendőrök részéről is komoly ellenérzés és bizalmatlanság fogadta a Dialog Polist, illetve tevékenységét. Szerepe azonban egyre szélesebb körben elfogadottá vált: speciális szakértelmüket a tiltakozó csoportok is elismerik, a parancsnokok pedig kezdték felismerni, hogy a párbeszéd pozitív hatást gyakorol a zavargások visszaszorításában. Miután csökkent a rendőrök és a tüntetők közötti összezapások száma, a többi rendőr is elkezdte értékelni a Dialog Polis munkáját.

A párbeszéd szakaszai

A) A rendezvény előtti párbeszéd: a rendőrség és a tüntetők között a rendezvényt megelőzően zajló párbeszéd lehetőséget ad arra, hogy a felek egymást tájékoztassák elképzeléseikről, elvárásaikról, ezzel pedig csökkenthető annak esélye, hogy valamely tevékenységet vagy magatartást a másik fél provokációnak tekintsen, így az arra adott esetleges erőszakos válasz is megelőzhető. Kezdeti párbeszéd lehetővé teszi a rendőrség számára, hogy a szervezőket tájékoztassa a rendezvényt érintő tervezett korlátozásokról, és hogy megkönnyítsék a szervezőnek a törvényes célkitűzéseinek elérését. A biztosítási terv elkészítése során a biztosítási parancsnok számára a Dialog Polis állománya hasznos forrás, tudásuk az egyes tiltakozó csoportok átfogóbb és tájékozottabb megközelítését segítik elő.

B) Az esemény alatti párbeszéd: Miközben a hagyományos rendőri erők a rendezvény biztosításában vesznek részt, a Dialog Polis munkatársai tisztek azért vannak jelen, hogy segítsék a rendőrség és a tüntetők közötti kommunikációt. Kizárólag az a feladatuk, hogy a tüntetők képviselőivel fenntartsák a kommunikációs csatornákat. Fontos, hogy a Dialog Polis tagjai nincsenek egyenruhában, az azonosításukat érdekében viszont sárga mellényüket viselik. A Dialog Polis tagjai a tömegben, vagy a tömeghez közel helyezkednek el, jobban érzik annak hangulatát, és könnyebben felismerik, hogy az egyes rendőri intézkedésekre hogyan reagálnának a tüntetők. A Dialog Polis tagjai gyakran hosszú

távú kapcsolatot alakítanak ki az egyes tiltakozó csoportokkal, így jobban tudják értelmezni a csoport hangulatát és magatartását, mint azok, akik nem ismerik a csoport. Hasonlóképpen, jobban el tudják magyarázni a szervezőknek tudnak értelmezni és elmagyarázni a rendőrség tevékenységét, hogy megpróbálják a tiltakozó tömeg negatív reakcióit megelőzni.

C) Az *esemény utáni párbeszéd*: a Dialog Polis munkatársai megkönnyítik a rendezvény rendőrség és tüntetők közös kiértékelését. Ezek lehetőséget biztosít arra, hogy megvitassák, hogy mely rendőri műveletek okoztak nehézségeket a tüntetőknek, vagy melyeket érzetek provokatívnak. Egyúttal biztosítja annak lehetőségét, a biztosításban résztvevő rendőrtisztek is elmondhassák, hogy milyen nehézségeket tapasztaltak.

A Dialog Polis feladata, hogy minimalizálja – és sok esetben el is hárítsa – a tüntetéshez kapcsolódó összecsapásokat. A Dialog Polis és tüntetők közötti kapcsolat lehetőséget biztosít a rendőrségnek és a tüntetőknek is, hogy jobban megértsék egymás céljait. Ugyan nem számolták fel teljesen a tüntetők és a rendőrség közötti összeütközéseket, a rendbontások és összecsapások lényegesen kisebb súlyúak, mint a hasonló események más országokban.

A Dialog Polis egyes tiltakozó csoportokról megszerzett tudása lehetővé teszi, hogy a rendőrség differenciáltan, az adott helyzethez leginkább megfelelő fellépéssel kezelje a helyzetet. Az, hogy az esetleges rendbontásokat mediációval meg lehet előzni, a Dialog Polis és a szervezők közötti közvetlen kommunikáció, és a bizalom elmélyülése egymással kölcsönhatásban vannak.

Kiemelendő, hogy a rendőrség részére felderítő tevékenységet nem folytatnak, tüntetővel szemben nem intézkednek. Emellett olyan személyeket vonnak be a párbeszédbe, akiket a tüntetés résztvevői elismernek, és nagyra becsülnék. Sikerük kulcsa, a bizalom, vagyis a tüntetők és rendőr kollégáik egyaránt megbíznak bennük.

Meggyőződésem, hogy a kommunikáció a kérdésében kell a leginkább fejlődni a magyar gyakorlatnak. A rendőrség és a szervezők kommunikációja nehézkes, a tömeghez az információk nem, vagy csak roppant lassan jutnak el. A közösségi közvetítők a gyakorlatban nem működnek.

A rendbiztosi rendszer kommunikációs szerepét már csak azért sem tudja maradéktalanul ellátni, mert rendszeresen előfordul, hogy a biztosítás helyszíni parancsnokát bízzák meg ezzel. Sajnálatos módon ebben a körben pedig számottevő javulás sem volt az elmúlt évben megfigyelhető. Nehézséget okoz, hogy egyes tüntetői csoportok kifejezetten bizalmatlanok, időnként ellenségesek a rendbiztosokkal szemben, ugyanis Budaházy Györgyöt éppen egy egyeztetésen fogták el, és vették őrizetbe. Ugyancsak komoly hiányosság figyelhető meg – és ebben semmilyen változás nem történt 2010-ben – a rendőrség külső, a nyilvánosság felé irányuló kommunikációjában: nem használ a rendőrség olyan technológiákat, amellyel a rendezvény résztvevőit, és a széles nyilvánosságot (harmadik személyeket is ideértve) gyorsan elérhetné.

Ugyan tömegoszlatásra nem került sor az elmúlt két év tüntetésein, de a korábbi évekből tudjuk, hogy a felszólítások érthetőségével visszatérően akadtak problémák. Az angol rendőrség ehhez képest azt fontolgatja, hogy a nagy tüntetéseken – az internet mellett – ún. hálózatiüzenetek, illetve bluetooth-technológia útján informálja az adott területen tartózkodó tömeget. Elengedhetetlennek tartom, hogy jelentős szemléletbeli és technológiai fejlődésen menjen át a rendőrség ilyen kommunikációja.

Végül pedig talán a legfontosabb, a differenciálás kérdése: a tömeg nem homogén, nem minden tagja egyformán erőszakos. Így az erőszakossá váló tömeggel szemben is differenciált fellépésre van szükség, az erőszakos csoportokat el kell szigetelni a békés tömegtől. Végletekig leegyszerűsítve a differenciálás nem egyszerűen egy címke, hanem egy olyan szempont, amelyet be kell építeni minden stratégiai és taktikai döntésbe, a képzésbe, és a tervezésbe is. Ugyan érdemben ez a kérdés sem vetődött fel 2010-ben, a megelőző években azonban jellemző probléma volt a differenciálás teljes hiánya.

Sajnálatos módon az elmúlt évek során számtalan bizonyíték volt arra, hogy ezen elveket a rendőrség nem alkalmazza a gyakorlatában (meglehet, hogy nem is ismeri). Komoly kétségeim vannak ezért a tekintetben, hogy az alacsony profilú tömegkezelés általánossá válásának hátterében ilyen tudatosság áll, és valójában paradigmaváltással állunk szemben. Mindez pedig komoly kockázatot rejt: az alacsony profil ugyanis csak egy meglehetősen bonyolult stratégiai, taktikai rendszer egy, bár kétség kívül látványos eleme, amely nem választható el a többi – 2010-ben Magyarországon még nyomaiban sem alkalmazott – elemétől.

A rendőrség a mai napig nem alkalmazza azokat az elméleteket, amelyek igen nagy pontossággal előrejelezhetővé teszik a tömeg békés jellegének elvesztését. (Így pl. David Waddington flashpoint modelljét, amely szerint – egyebek mellett – a békés jelleg elvesztésének megnő az esélye, ha a tömeget „a demokrácia ellenségének” címkézik, ha a rendőri erők kiképzetlenek, fáradtak, pontos helyismerettel nem rendelkeznek stb. Ehhez képest a tömegrendezvények biztosításában először 2010-ben vált jellemzővé, hogy nem az egyes megyei rendőr-főkapitányságok állománya adta a rendőri erők javát.)

Hiába szerveződött tüntetés közösségi portálokon, a rendőrség messze le van maradva a nyugat-európai társszervekhez képest. Így amikor a résztvevők létszáma miatt a Kossuth térhez közeli demonstrációk idején biztonsági okokból a 2 és 2/A villamosok, valamint a 70-es troli forgalmát a rendőrségnek korlátoznia kellett, arról az utazóközönség semmilyen tájékoztatást nem kapott, nemhogy pl. a lezárás tényéről twittelt volna a BRFK.

A rendőrség nem szerezte vissza a nemzeti radikális tüntetőkkel szemben évekkel ezelőtt elvesztett bizalmat, ugyanakkor egyes baloldali rendezvények szervezői is bepanaszoltak, illetve feljelentettek több, a biztosításban részt vevő rendőrtisztet, amely ugyancsak nem a bizalmi és partneri viszonyt tükrözi.

Mindez pedig nem sok jóval kecsegtet: ha nincs az alacsonyprofilú tömegkezelés mögött a megfelelő elméleti és gyakorlati tudás, ha annak elemeinek jelentős részét nem alkalmazza a rendőrség, akkor az könnyen ismét a meglévő eszközökkel megoldhatatlan és súlyos eseményeket eredményezhet.